

Inhoud

VOORWOORD BIJ DE NIEUWE EDITIE		5
1	WAT ZIJN EIGENLIJK CASE STUDIES?	11
1.1	Inleiding	11
1.2	Verschijnselen en cases	16
1.3	Historische achtergrond	23
1.4	Methodologisch uitgangspunt	25
1.5	Definitie	27
1.6	Aspecten van de definitie: nadere toelichting	29
1.7	Een holistische aanpak?	33
1.8	Samenvatting	37
	Oefeningen	39
	Kernbegrippen	40
	Noten	41
2	WANNEER DOE JE EEN CASE STUDY?	45
2.1	Inleiding	45
2.2	Probleemstellingen voor onderzoek	46
2.3	Bijzondere omstandigheden	56
2.4	Verdere overwegingen	59
2.5	Samenvatting	67
	Oefeningen	69
	Kernbegrippen	70
	Noten	70
3	HOE KIES JE CASES?	71
3.1	Geen keuzevrijheid	71
3.2	De afbakening van het domein	73
3.3	Het kiezen van cases	76
3.4	Random selectie	78
3.5	Pragmatische gronden	79

3.6	Inhoudelijke gronden	79
3.7	Prospectief en retrospectief onderzoek	95
3.8	Samenvatting	99
	Oefeningen	101
	Kernbegrippen	102
	Noten	102
4	WELKE GEGEVENS VERZAMEL JE?	105
4.1	Inleiding	105
4.2	Data en theorieën	109
4.3	Een toepassing van theorie	110
4.4	Samenvatting	124
	Oefeningen	125
	Kernbegrippen	125
	Noten	125
5	CAUSALITEIT EN GENERALISEERBAARHEID	127
5.1	Inleiding: kwaliteitscriteria	127
5.2	Het verklaringsprobleem	133
5.3	De externe validiteit, of generaliseerbaarheid, van de resultaten	144
5.4	Samenvatting	150
	Oefeningen	151
	Kernbegrippen	151
	Noten	152
6	HOE KUN JE DE ZEGGINGSKRACHT VAN EEN CASE STUDY VERGROTEN?	155
6.1	Inleiding: vrijheidsgraden	155
6.2	Vergroting van het aantal meetmomenten	158
6.3	Introductie van subeenheden	162
6.4	Vergroting van het aantal cases	166
6.5	Diverse dataverzamelingsmethoden	169
6.6	Diverse onderzoekers	171
6.7	Voorleggen aan betrokkenen	173
6.8	Gebruik van rivaliserende theorieën en vergroting van het aantal voorspellingen	175
6.9	Diverse gradaties van de onafhankelijke variabelen	179
6.10	Samenvatting	180
	Oefeningen	180

	Kernbegrippen	181
	Noten	181
7	ANALYSE	183
7.1	Introductie	183
7.2	Empirisch-analytische werkwijzen	185
7.3	Kwalitatieve tradities	195
7.4	Een voorbeeld	202
7.5	Samenvatting	211
	Oefeningen	212
	Kernbegrippen	213
	Noten	213
8	MOEILIKHEDEN EN MOGELIJKHEDEN	215
8.1	Rapportagestijl	215
8.2	Combinaties van intensief en extensief onderzoek	220
8.3	Metasynthese	230
8.4	Case studies en een normatieve wetenschapsopvatting	235
8.5	Case studies en ethische kwesties	237
8.6	De efficiency van case studies	238
8.7	Tot slot	239
	Oefeningen	241
	Kernbegrippen	242
	Noten	242
	APPENDIX	245
	LITERATUURLIJST	249
	TREFWOORDENREGISTER	267
	OVER DE AUTEUR	271

1 Wat zijn eigenlijk case studies?

We beginnen dit hoofdstuk met het onderscheid tussen extensief en intensief onderzoek (1.1). Het object van sociaalwetenschappelijke case studies – een sociaal verschijnsel – wordt besproken in 1.2. Nadat in 1.3 de historische wortels van de case study zijn belicht, verhelderen we in 1.4 ons methodologisch uitgangspunt dat allerlei vormen van wetenschappelijk onderzoek naast elkaar bestaan, maar dat deze elkaar eerder aanvullen dan dat zij als alternatieven moeten worden beschouwd die elkaars geldigheid betwisten. Na het geven van een definitie (1.5) worden alle aspecten ervan apart toegelicht (1.6). De bekende opvatting dat een case study een holistisch karakter zou hebben, wordt apart besproken in 1.7. In 1.8 wordt dit alles samengevat en trekken we conclusies.

1.1 INLEIDING

Wanneer we sociaalwetenschappelijk onderzoek doen, beschrijven en verklaren we bepaalde verschijnselen die zich voordoen bij mensen, groepen, organisaties, stadswijken of landen. Zulke verschijnselen zijn bijvoorbeeld vrijetijdsactiviteiten, de behandeling van ADHD-kinderen, de wijzen waarop gemeenten met asbestvervuiling omspringen, de manieren waarop oudere mensen met moderne sociale media omgaan, rampen, relletjes en stakingen en hoe mensen zich daarbij gedragen, het verloop van een bedrijvenfusie of van politieke coalitievorming in een land of van een ‘bewapeningswedloop’ tussen landen. In plaats van het woord *verschijnsel* zouden we ook de term *sociaal proces* of kortweg *proces* kunnen gebruiken, omdat we een verschijnsel ook kunnen zien als een proces dat zich in een bepaalde periode afspeelt.

Om sociale verschijnselen te bestuderen gebruiken we allerlei strategieën. Deze kunnen ruwweg onderverdeeld worden in ‘extensieve’ en ‘intensieve’ benaderingen.¹

Extensieve benaderingen. In een extensieve benadering verzamelen we informatie over de relevante eigenschappen van een groot aantal voorbeelden van dat verschijnsel. We trekken daarna onze conclusies door alle informatie bij elkaar te voegen en vervolgens gemiddelden te nemen, correlaties tussen gemeenschappelijke eigenschappen van al die voorbeelden te berekenen en te interpreteren. Zo zouden we, in een onderzoek naar de omstandigheden waaronder relletjes ontstaan (het te bestuderen verschijnsel), bijvoorbeeld een steekproef van tweehonderd relletjes kunnen trekken uit aanwezige documentatie (krantenberichten, politielogboeken en misschien nog andere bronnen). We kiezen een aantal eigenschappen waarvan we denken dat die belangrijk zouden kunnen zijn en we bepalen de 'score' van elk relletje op de betreffende eigenschappen (zoals het aantal betrokken mensen, de omvang van eventueel aangerichte schade, de weersomstandigheden). We berekenen allerlei correlaties tussen deze eigenschappen (de eigenschappen worden meestal variabelen genoemd) en we stellen een model op van oorzaken en gevolgen. In extensief onderzoek gebruiken we dus een grote verzameling van gebeurtenissen, mensen, organisaties of landen om onze conclusies over het verschijnsel op te baseren. In de sociologie, de politieke en pedagogische, bestuurs- en geografische wetenschappen, en nog in diverse andere disciplines, is het enquêteren van honderden of zelfs duizenden respondenten de dominante strategie om een probleemstelling over een of ander empirisch verschijnsel op te lossen. Veronderstel dat we willen weten wat de invloed is van omgevingsfactoren op het ontstaan van rookgewoonten (deze laatste ingedeeld naar niet/weinig/veel, of iets dergelijks). We kunnen dan een enquête (Engels: survey) organiseren. Elke enquêterespondent verschaft informatie in de vorm van antwoorden op een groot aantal gestandaardiseerde vragen. Deze antwoorden worden niet gebruikt om de ontwikkeling van de rookgewoonten voor ieder persoon afzonderlijk te bestuderen. De antwoorden van alle respondenten worden samengevoegd om te kijken hoe de frequentieverdelingen en de relaties tussen variabelen zijn die van belang zouden kunnen zijn om het verschijnsel te begrijpen en te verklaren.

Intensieve benaderingen. Als alternatief kan een intensieve benadering toegepast worden. Daarbij focust de onderzoeker op slechts één specifieke persoon (of organisatie, of geografische eenheid), of op slechts een handvol van zulke eenheden, om het verschijnsel meer 'in de diepte' te kunnen onderzoeken. We kiezen bijvoorbeeld slechts een paar jonge mensen, enkele relletjes, enkele bewonersgroepen in een bepaalde stadswijk, enkele verkeersongelukken, of slechts enkele schoolklassen, om dieper in

te kunnen gaan op de details van het verschijnsel, dat wil zeggen het proces dat zich afspeelt. Voor het onderzoek naar rookgewoonten zouden we diepgaande interviews houden met enkele oudere personen om met elk van hen het ontstaan van hun rookgewoonten op te sporen. Elk voorbeeld (hier: elke persoon) wordt bestudeerd in zijn eigen specifieke context, en veel gedetailleerder dan in extensief onderzoek. Centraal hierbij staan de betekenissen die mensen aan hun omgeving en aan hun eigen gedrag geven. Data worden verzameld via diverse informatiebronnen, zoals uitslatingen van die mensen en van anderen om hen heen, documenten, observaties van gedragingen. Niet alleen worden vele variabelen gemeten, maar deze metingen worden ook vaak herhaald. De ontwikkeling van het verschijnsel wordt als het ware op de voet gevolgd (zij het, in dit voorbeeld, door achteraf mensen te vragen hoe hun rookgedrag zich heeft ontwikkeld). Vandaar het label 'intensief' voor deze vorm van onderzoek. Het op de voet volgen van een ontwikkeling (tegenwoordig vaak 'monitoring' genoemd) helpt ons om veranderingen gedurende de periode van waarneming te beschrijven en te verklaren.

Elk voorbeeld, elke 'instantie' van een verschijnsel, wordt gewoonlijk een 'case' genoemd. Daarom wordt zo'n intensieve benadering meestal een case study² genoemd, en als er diverse cases worden bestudeerd een 'meervoudige' case study. Het woord case komt van het Latijnse casus (cadere = vallen); het betekent niets anders dan 'exemplaar', 'voorbeeld', situatie of conditie. In een case study verzamelt de onderzoeker informatie door eigenschappen van mensen, en van relaties tussen mensen, te bestuderen die betrokken zijn of betrokken waren bij een bepaalde gebeurtenis of situatie waarin zich het te bestuderen verschijnsel manifesteert. In plaats van 'mensen' kunnen we ook invullen 'organisaties', gebeurtenissen, nationale staten of welke andere entiteit ook. Maar ook bij de studie van andere entiteiten dan mensen kunnen we niet over het hoofd zien dat het altijd mensen zijn die zich gedragen en die reageren op anderen.

Nog een voorbeeld. Als we het verschijnsel 'maatschappelijke participatie' willen bestuderen en daarbij vooral de vraag waarom mensen daar zo sterk in verschillen, zou een intensieve benadering de vorm kunnen krijgen van een veldonderzoek in een specifieke lokale setting. De 'case' waarbinnen we het verschijnsel maatschappelijke participatie onderzoeken, zou dan bijvoorbeeld kunnen zijn de verkiezingscampagne in een kleine stad: een afgebakende, duidelijke manifestatie waarbij maatschappelijke betrokkenheid, die natuurlijk van persoon tot persoon verschilt, aan de orde is. We zouden ons zelfs kunnen beperken tot de activiteiten

van mensen binnen een politieke partij bij die gemeentelijke campagne. De onderzoeker volgt het proces door eerst alle beschikbare documenten na te pluizen, door daarna betrokken mensen te interviewen (vaak ook bij herhaling dezelfde mensen) en zo mogelijk door observatie ter plaatse, om een beter inzicht te krijgen in wat zich afspeelt. Om dus een verschijnsel te onderzoeken richten we ons, binnen elke case, op de relaties tussen een groot aantal variabelen en op de wijze waarop scores op paren of groepen van variabelen gelijktijdig in de tijd veranderen. Bij een plaatselijke verkiezingscampagne volgen we een aantal partijleden en vrijwilligers op de voet, elk met hun veranderende verwachtingen, attitudes, hun beslissingen en de wijze waarop zij *elkaar beïnvloeden*. Zo zouden we ook de betrokkenheid van de leden van een vakbond gedurende een bepaalde periode kunnen onderzoeken.

We kunnen op basis van onze onderzoeksresultaten in die gemeente of bij die vakbond natuurlijk niet veel zeggen over '*maatschappelijke participatie van de volwassen bevolking in dit land*' of over '*participatie in vakbonden in het algemeen*'. Maar we kunnen wel belangwekkende conclusies trekken over hoe mensen elkaar beïnvloeden en hoe daarmee verschillen tussen mensen ontstaan en weer verdwijnen binnen de geselecteerde case. En deze conclusies kunnen stimulerende inzichten opleveren voor de bestudering van het verschijnsel op bredere schaal en hypothesen opleveren voor verder onderzoek. Of de resultaten bij deze onderzochte case werkelijk generaliseerbaar zijn naar andere cases, blijft een open vraag die alleen beantwoord kan worden door aanvullend case onderzoek dan wel via een meer extensieve aanpak.

Voor zover in deze voorbeelden meer dan één verkiezingscampagne, partij, gemeente worden onderzocht, is een *vergelijking tussen* deze verschillende cases of entiteiten van ondergeschikt belang. De focus is altijd in de eerste plaats gericht op het beschrijven en verklaren van ontwikkelingen en samenhangen *binnen* elke case. Samenvattend:

	extensief onderzoek	intensief onderzoek ³
voorbeeld:	enquête	case study
vergelijkingen:	<i>tussen</i> de waarnemings-eenheden (zoals tussen mannen en vrouwen wat betreft hun politiek keuzegedrag)	<i>binnen</i> een waarnemingseenheid (zoals tussen ontwikkelingsfasen van één patiënt of tussen groepen van belanghebbenden binnen één organisatie)
globaal kenmerk:	‘in de breedte’	‘in de diepte’

In Box 1.1 geven we twee voorbeelden van een intensieve en van een extensieve aanpak van *eenzelfde* verschijnsel. Het is niet ongebruikelijk dat we van zo’n dubbele strategie gebruik maken om een verschijnsel te onderzoeken. In hoofdstuk 2 zullen we echter zien dat voor het oplossen van bepaalde onderzoeksproblemen een enquête geprefereerd wordt (dat kan zelfs de enige mogelijkheid zijn om een bepaald probleem op te lossen), terwijl voor andere problemen een case study veel meer geschikt is. Natuurlijk zijn er ook onderzoeksontwerpen mogelijk die ergens tussen een intensieve en een extensieve benadering in liggen. Ook kunnen we niet zonder meer allerlei onderzoeksstrategieën bij het ene of bij het andere type onderbrengen, maar het onderscheid intensief/extensief is in het algemeen nuttig om mee te werken.

Box 1.1

Voorbeeld 1. Veronderstel dat een socioloog of een bestuurskundige van plan is om de integratie van etnische minderheden in het apparaat van gemeentelijke instellingen in een of ander West-Europees land te onderzoeken. Een *extensieve* benadering zou misschien uitgevoerd kunnen worden door een schriftelijke enquête te houden onder de chefs van personeelsafdelingen van zo’n tweehonderd gemeenten. In een gestandaardiseerde vragenlijst wordt een aantal precies geformuleerde vragen gesteld over de participatie van etnische minderheden in de betreffende gemeentelijke diensten. Een *intensieve* strategie zou misschien uitgevoerd kunnen worden door participerende observatie en interviews in, laten we zeggen, drie gemeenten gedurende een periode van zes maanden.

Daarbij vervult de onderzoeker een of andere tijdelijke functie bij die gemeente, die de mogelijkheid biedt om op verschillende plaatsen aanwezig te zijn, hier en daar een praatje te maken, in de kantine waarnemingen te doen en mensen in allerlei situaties waar te nemen. Ook worden notulen en dergelijke bestudeerd van de gemeenteraad en van het overleg tussen burgemeester en wethouders, en de onderzoeker interviewt zo veel mogelijk mensen. Er wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan de reacties van chefs op beslissingen die op hoger niveau genomen worden wanneer deze tegen hun advies ingaan. Soms wordt een voorlopige versie van het rapport in verschillende ronden besproken met belanghebbenden.

Voorbeeld 2. We kunnen het probleem van de relatie tussen het opleidingsniveau en de arbeidsmarktkansen van schoolverlaters bestuderen doordat we de beschikking hebben over de data van een nationaal cohort van schoolverlaters: wat was hun opleiding, hoe lang duurde het voordat ze een eerste baan vonden, wat is het niveau van die baan, enzovoort. Een alternatieve intensieve benadering zou kunnen zijn dat we ons richten op een bepaalde lokale groep schoolverlaters en dat we met hen groepsinterviews (zogenoemde focusgroepen) en individuele interviews doen. Hieruit kunnen we beter te weten komen hoe deze jongens en meisjes hun eigen situatie zien, hoe zij hun eerste ontmoetingen met eventuele werkgevers ervaren, hoe zij reageren op de ervaringen van vrienden en hoe zij elkaar beïnvloeden.

1.2 VERSCHIJNSELEN EN CASES

Verschijselen die in de sociale wetenschappen via case studies worden onderzocht vertonen een grote verscheidenheid, zoals het volgende vrij willekeurige lijstje laat zien:

- individuele ziektegeschiedenissen;
- carrières op de arbeidsmarkt;
- productieprocessen of innovaties in een organisatie;
- rellen, stakingen, protestmarsen;
- selectieprocedures;
- initiatierituelen;
- *hacking* via internet;
- bedrijfsfusies;
- belangrijke besluiten van bankdirecties;
- procedures voor kwaliteitszorg;
- overlevingsstrategieën van illegalen;

- het proces van invoering van een overheidsmaatregel;
- de totstandkoming van allianties tussen nationale staten;
- institutionele veranderingen in de agri-foodindustrie;
- verkiezingscampagnes;
- verkeersongelukken;
- *homejacking*.

of welke andere processen waarbij tussenmenselijk gedrag een rol speelt je ook bestuderen wilt!

Het onderscheid tussen het te onderzoeken verschijnsel en de case(s) is belangrijk. Dat is al duidelijk als we ons realiseren dat we nooit ‘alle’ aspecten van een case bestuderen; we stellen bepaalde vragen, we gaan zoals in alle onderzoek uit van een probleemstelling.

In een case study naar de oorzaken van verkeersongelukken waarbij één of meer voetgangers betrokken zijn (bijvoorbeeld auto/voetganger-aanrijdingen), kunnen we uit de beschikbare politierapporten bijvoorbeeld een tiental ongelukken halen die voorkwamen in een bepaalde gemeente in een bepaald jaar. Het *verschijnsel* dat we willen bestuderen betreft verkeersongelukken, de *probleemstelling* betreft het proces van veroorzaking bij dit specifieke type van verkeersongelukken, en de tien situaties die we onderzoeken vormen de (tien) *cases*. Een case is een afbakening naar tijd, plaats en omstandigheden waarin het verschijnsel bestudeerd wordt. Bij het bestuderen van elk der ongelukken besteden we aandacht aan de verkeersregeling en andere specifieke kenmerken van de plaatselijke situatie, alsmede aan eigenschappen van de betrokken personen en aan de handelingen van de politie. Een ander voorbeeld: in een case study naar fatale beslissingen op het oorlogsterrein (het verschijnsel) zouden we een intensieve analyse kunnen maken van fatale beslissingen in vijf grote veldslagen (de vijf cases) tijdens de Tweede Wereldoorlog. Bedenk dat een case pas interessant is als deze naar andere cases, met andere woorden naar het overkoepelende verschijnsel, verwijst.⁴ Een case is altijd een case *van iets*.

En ten slotte: een case kan staan voor verschillende verschijnselen en al naar gelang de probleemstelling worden bepaalde aspecten van die case bestudeerd. Zo kan de Sovjet-Russische revolutie als case dienen voor het bestuderen van burgeroorlogen of als een manier van beëindiging van oorlogen (de terugtrekking van Rusland uit de Eerste Wereldoorlog) of als een voorbeeld van de rol van ‘sterke mannen’ (Lenin) in de politiek. Als je een case study doet, moet je er dus altijd bij vertellen voor welk verschijnsel je die case als voorbeeld hanteert.

In een grootschalige enquête naar politieke houdingen en gedragingen waarbij enkele duizenden respondenten ondervraagd worden, zullen we de respondenten niet als cases aanduiden. Niet alleen omdat vanwege de aantallen een intensieve aanpak onmogelijk is, maar vooral omdat de individuele respondent niet primair bestudeerd wordt als een specifiek voorbeeld of 'geval'. Hij of zij is eigenlijk voornamelijk een informant die aan de onderzoeker een verzameling scores levert die in de data-analyse worden samengenomen met die van duizenden andere informanten. Verklaringen worden dan gebaseerd op de correlaties tussen variabelen die wij in sommige gevallen als causaal kunnen interpreteren.

Bij een case study kan één enkele actor – een persoon, een organisatie, een land – centraal staan, maar het is ook mogelijk dat bij het verschijnsel dat we willen onderzoeken er 'van nature' sprake is van meerdere centrale actoren, zoals bij een fusie, een conflict, een bewapeningswedloop. Ook bleek al uit de gegeven voorbeelden dat actoren zich op microniveau kunnen bevinden (personen en hun onderlinge relaties) en/of op mesoniveau (organisaties en instituties en hun onderlinge relaties) of op macro-niveau (waarmee we meestal grote gemeenschappen of nationale staten bedoelen). Hierna illustreren we verschillende mogelijkheden.

Microniveau, één centrale actor:

Klinisch onderzoek, zoals het beschrijven, diagnosticeren en monitoren van de behandeling van een ADHD-kind, of het beschrijven van de ontwikkeling van een terminale patiënt; of historisch onderzoek, zoals het samenstellen van een biografie van een beroemde politicus.

Microniveau, meer dan één centrale actor:

Bezoekers in een restaurant of een paar mensen die samen in een lift staan (het te onderzoeken verschijnsel zou kunnen zijn hoe de mensen voortdurend van plaats veranderen als er iemand bijkomt of weggaat, of de wijze waarop mensen hun conversatie beëindigen).

Mesoniveau, één centrale actor:

Een organisatie, zoals een bedrijf of een afdeling, een politiebureau, een ziekenhuis, een vrijwilligersorganisatie.

Mesoniveau, meer dan één centrale actor:

Samenwerkingsverbanden of netwerken, zoals die van plaatselijke basisscholen en een school voor speciaal onderwijs, conflicten tussen publieke en private actoren bij de vernieuwing van een stadscentrum,

samenwerking tussen bedrijven en opleidingen om de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt te verbeteren.

Macroniveau, één centrale actor:

Een lokaal sociaal systeem, zoals een straat, een dorp, een nationale staat, een beschaving.

Macroniveau, meer dan één centrale actor:

Een bewapeningswedloop, het proces van de ontwikkeling van een gemeenschappelijke Europese bankencontrole.

Maar bij elk van deze vormen, ook daar waar één actor centraal staat, zijn allerlei andere actoren betrokken: vrijwel niemand leeft volstrekt geïsoleerd en elke organisatie staat in een spanningsveld met andere. Bij de behandeling van een ADHD-kind zijn ouders, artsen, onderwijzers en wellicht nog anderen betrokken; bij een bedrijfsfusie spelen individuele personen vaak een doorslaggevende rol, zijn ondernemingsraden en vakbonden erbij betrokken en speelt de overheid een rol via allerlei regelgeving, bij overlevingsstrategieën van illegalen zijn andere illegalen, de overheid, politie, buurthuizen, hulporganisaties erbij betrokken. Soms kun je zelfs niet van een *centrale actor* of centrale actoren spreken: wie zijn dat als het bijvoorbeeld gaat om socialisatie van nieuwkomers in een organisatie of bij de bestudering en bestrijding van voetbalrelletjes, of bij de studie van het marktgedrag van concurrerende bedrijven of joint ventures? Je kunt in dergelijke gevallen een hele reeks van actoren noemen, zonder dat nu per se een van deze een centrale plaats inneemt.

Verreweg het populairste toepassingsveld van case studies is dat van de bedrijfs- en organisatiekundige wetenschappen. Op het gebied van marketing, *human resources management*, management informatiesystemen en strategieontwikkeling wemelt het van de case studies.

Echter, aan beide zijden van het spectrum, zowel aan de microkant als aan de macrokant, bestaat een afwijkende specifieke onderzoekstraditie waarop ook het etiket *case studies* wordt geplakt. Hoewel beide tradities vanwege hun specifieke karakter grotendeels buiten het bestek van dit boek vallen, geven we hierna van elk een korte karakterisering.

Op het *microniveau* wordt het etiket *case studies* vaak gebruikt door psychologen als het gaat om de traditie van de zogenoemde *single-subject research* (vroeger werd dit wel het 'N=1 onderzoek' genoemd), zoals dit bekend is uit de cognitieve en de ontwikkelingspsychologie, uit de counselingpraktijk en psychotherapie, en uit gezondheidsstudies. Bij deze

benadering wordt een individuele persoon (of worden enkele personen) een tijdlang gevolgd met vele metingen. In gezondheidsstudies richt de onderzoeker zich op een beperkt aantal variabelen, zoals het gebruik en de dosering van een bepaald medicijn, en de status van de patiënt op een handvol indicatoren. Als het aantal meetmomenten groot is (bijvoorbeeld gedurende 30 dagen twee metingen per dag) vormt deze aanpak een onderzoekstraditie op zichzelf. Kwantitatieve analyse van de data is mogelijk en heeft geleid tot verfijnde statistische technieken (bekend onder de verzamelnaam *tijdreeksanalyse*). Meestal heeft het onderzoek betrekking op de ontwikkeling van een aandoening na toediening van medicijnen en het vaststellen van de effecten van die behandeling. In de psychotherapeutische praktijk wordt vaak een groter aantal variabelen gemeten en zorgvuldig gedocumenteerd.

Hoewel dit type van onderzoek in enkele opzichten (één of slechts enkele cases, multi-moment onderzoek) *intensief* genoemd mag worden, past het meer in de wetenschappelijke traditie van het experiment. Het valt meestal onder de brede categorie van het praktijkgerichte evaluatieonderzoek, tegenwoordig ongetwijfeld de populairste tak van sociaalwetenschappelijk onderzoek. Binnen het evaluatieonderzoek worden overigens zowel extensieve als intensieve methoden gebruikt. In 6.2 besteden we nog wat meer aandacht aan *single-subject research*.

Op het *macroniveau* wordt de dominante traditie vertegenwoordigd door die case studies in de politieke wetenschappen en in de economie waarbij, bij een klein aantal gevallen, bepaalde verschijnselen (boerenrevoluties, oorlogen) worden verklaard vanuit enkele mogelijke 'harde' oorzaakvariabelen, zoals bevolkingsomvang, klimaat, economische ontwikkeling of bewapeningsniveau. Een ander voorbeeld: onderzoek naar de invloed van kiesstelsels op het aantal politieke partijen in een land. Het wordt soms de *case-comparatieve aanpak* genoemd. Data worden gewoonlijk verkregen uit documentaire bronnen.

Deze politicologische traditie en het betreffende deel van het economische onderzoek staat vrijwel los van de case study-traditie in de sociologie, de bedrijfskunde, de onderwijskunde en in de gezondheids- en zorgsector. Hoewel in dit boek niet de nadruk ligt op de politicologische traditie, besteden we er aandacht aan in 5.2.2. In 6.5 vindt de lezer een kort overzicht van de geschiedenis van deze traditie.

Zowel de klinische traditie van de psychologen als de benadering van de politicologen is specifiek gericht op causale relaties (werkt een therapie respectievelijk wat zijn de condities waaronder deze revoluties ontstaan).

Bij case studies meer in het algemeen zijn we natuurlijk ook in causale relaties geïnteresseerd, maar we richten ons daarnaast en in de eerste plaats op gedetailleerde *beschrijvingen*, op het ontrafelen van een verschijnsel dat zich voordoet in deze specifieke case; we willen zo goed mogelijk het zich afspelende proces op de voet volgen, waarbij de nadruk ligt op gedragingen, interacties en percepties van betrokkenen in een sociaal proces. We volgen daarbij meestal een *explorerende* werkwijze (zie 2.2.3).

Bij een case study moeten we vervolgens voor ogen houden dat we in het algemene verschijnsel geïnteresseerd zijn en niet zozeer in het specifieke onderzochte geval waarin het verschijnsel zich manifesteert. Dit is niet altijd even duidelijk, ook al omdat sommige definities van de case study je op het verkeerde been zetten. Zo zien we bij Gerring (2007: 65) het volgende citaat: “Een case study omvat de intensieve studie van een enkel geval (of een handvol gevallen) met als doel het generaliseren naar een grotere verzameling cases van hetzelfde algemene type.” Een helderder zegswijze zou zijn dat bij een case study een verschijnsel of proces dat zich in één case afspeelt wordt onderzocht.⁵ Het onderscheid algemeen/specifiek benadrukken we vooral omdat soms slechts één actor (een persoon, een organisatie, een dorp) in het onderzoek betrokken wordt. Bij het intensieve onderzoek naar de medische geschiedenis van een persoon of naar die van de groei van een gemeentelijke organisatie verschuift de aandacht van de onderzoeker vaak ongemerkt naar allerlei kenmerken van deze ene persoon of organisatie en raakt het te onderzoeken algemene verschijnsel wat op de achtergrond. Als we bij een case study naar hysterie zouden vragen wat ‘de case’ eigenlijk is, zou onderzoeker A misschien antwoorden ‘hysterie bij persoon P’, terwijl onderzoeker B mogelijk zou reageren met ‘persoon P’ (persoon P is toevallig hysterisch). Het gevaar dat schuilt in de tweede opvatting is dat we ons blind gaan staren op allerlei niet ter zake doende eigenschappen van de actor (de ‘drager’ van het verschijnsel) en dat we het oorspronkelijke doel van het onderzoek, het verkrijgen van nader inzicht in een *algemeen* verschijnsel, uit het oog verliezen. We zeggen hiermee natuurlijk niet dat, in toegepast onderzoek, de psycholoog of psychotherapeut of arts geen aandacht besteedt aan deze specifieke patiënt. Maar bij wetenschappelijk onderzoek moet het probleem breder worden gesteld: het gaat om de ziekte of afwijking en de daarbij passende behandeling *in het algemeen*, met andere woorden om het kunnen gebruiken van de behandelingsresultaten van deze patiënt bij vergelijkbare patiënten, en vice versa.

Een verwarring van het verschijnsel met de bestudeerde case ligt voor de hand, omdat de grenzen van het verschijnsel meestal nog niet scherp

aangegeven kunnen worden. Met andere woorden, het is vooraf vaak niet duidelijk welke eigenschappen van de case irrelevant en welke relevant zijn voor het bouwen van een algemeen model. Dit verklaart ook waarom bij het schrijven van het onderzoeksrapport onderzoekers vaak de neiging hebben om allerlei details en gebeurtenissen die nog niet precies duidelijk zijn, toch maar in het rapport op te nemen: 'Je weet maar nooit!' Dat hier een spanning ligt tussen het eigene van een case study en het te ver gaan in de detaillering zal duidelijk zijn. Maar het gevaar is niet denkbeeldig dat een beschrijving van dit specifieke geval te veel aandacht krijgt in verhouding tot wat centraal staat: dichter bij de verklaring van een algemeen verschijnsel komen.

Box 1.2

Yin (1994: 16) presenteert Bernstein en Woodward's (1974) boek over het Watergate-schandaal als een mooi voorbeeld van een journalistieke case study, waarbij de case wordt gedefinieerd als de *cover-up*. Zoals echter vaak gebeurt, blijft het wat onduidelijk of het Watergate-schandaal kan worden gebruikt als voorbeeld van waaruit gegeneraliseerd kan worden naar een domein van presidentiële (?) schandalen of naar een nog breder domein. Hoe dan ook, we zouden er de voorkeur aan geven om *cover-up* als het te onderzoeken centrale verschijnsel te beschouwen en 'Watergate' als de 'case'. Als we tenminste het Watergate-boek beschouwen als een case study en daarmee als een mogelijke bijdrage tot wetenschappelijke kennis (en dat is het zeker!).

Er is nog een ander motief om het onderscheid tussen verschijnsel en case te benadrukken. Bij het begin van een case study moeten we weten welk verschijnsel we gaan onderzoeken. Maar als we aan de verkeerde kant beginnen, namelijk door eerst een te bestuderen case (een persoon, een organisatie) te kiezen, en pas achteraf te gaan denken over welk verschijnsel we eigenlijk willen bestuderen, is dat minder geslaagd. Een onderzoeker die begint met 'iets' te bestuderen binnen een eenmaal gekozen locatie, kun je vergelijken met de middelbare scholier die een paper gaat schrijven over de eigen school, maar nog niet weet waarover het verder moet gaan. Bekend zijn in dit opzicht de onderzoeksvoorstellen waarmee studenten soms aankomen. Vaak wordt een schoolklas, of een ziekenhuisafdeling, een politiebureau of een andere lokale organisatie als sta-geplaats of object van onderzoek gekozen, omdat dit vanuit het oogpunt van afstand, al bestaande contacten of de verwachting dat je daar een gemakkelijke entree hebt, voor de hand ligt. Hiertegen is geen bezwaar,

zo lang er relevante onderzoeksvragen worden gesteld en van de geplande case study kan worden verwacht dat die antwoorden op deze vragen zal opleveren. Maar het komt geregeld voor dat in een case study onderzoeksvragen worden gesteld – bijvoorbeeld met betrekking tot de frequentieverdeling van bepaalde kenmerken van interviews van hulpverleners in een gezondheidscentrum – waarbij het antwoord op die vragen tamelijk irrelevant is, omdat vergelijkingsmateriaal van andere soortgelijke instellingen ontbreekt. Zulke vragen kunnen daarom beter via een andere vorm van onderzoek beantwoord worden.

Box 1.3

De keuze van het verschijnsel is het allereerste dat in de probleemstelling tot uitdrukking moet komen. Als je te kennen geeft een computerfabriek te gaan bestuderen waar een nieuwe generatie computers ontwikkeld wordt, is dat immers behoorlijk vaag. Welk verschijnsel wil je eigenlijk bestuderen? Procedures in de R&D-afdelingen? Personeelsproblemen? Werkzaamheden uitbesteden of zelf afdelingen opbouwen? Conflicten tussen technici en de marketingafdeling? Communicatieproblemen in het algemeen? Heel wat mogelijkheden doen zich voor aan de naïeve onderzoeker. De keuze voor een specifiek bedrijf en daarbinnen de keuze voor een bepaalde generatie computers is secundair ten opzichte van al die andere vragen.

Eén kanttekening is hierbij echter onmisbaar. In praktijkgericht onderzoek is de keuze van een bedrijf meestal niet aan de onderzoeker, maar krijgt hij die op een presenteerblaadje aangereikt. Maar dit impliceert niet dat de relatie tussen het te bestuderen verschijnsel en de case als zodanig anders ligt dan hiervoor geschetst: het verschijnsel staat centraal.

1.3 HISTORISCHE ACHTERGROND

Het schrijven en praten over case studies is soms frustrerend. Het etiket case studies wordt voor allerlei doeleinden gebruikt en je wordt geconfronteerd met veel verschillende typen van case studies. Dit wordt meteen duidelijk als je een paar bekende teksten op dit terrein naast elkaar zet: Glaser en Strauss (1967), Stake (1995), Yin (2003), Miles en Huberman (1994, 1984) en Gerring (2007). Elk van deze teksten heeft weinig gemeenschappelijks met de andere. Anderzijds zijn er op dit terrein verschillende aanduidingen voor ongeveer hetzelfde in omloop: case report, case history, case biography, case study en case method.⁶ Een en ander

hangt samen met de verschillende oorsprongen van het begrip, die we hierna in het kort weergeven.

1. Veel wetenschappen zijn ontstaan dankzij het onderzoek van cases. Denk aan de geneeskunde, de klinische psychotherapie en de rechts-wetenschappen. Beschrijving en pogingen tot verklaring van de bijzonderheden van de case gaan vooraf aan, of maken deel uit van, stappen in de richting van generalisering. In het onderwijs in deze zelfde disciplines speelt het (laten) bestuderen van cases als didactische techniek nog steeds een belangrijke rol.⁷ Eenzelfde oriëntatie op cases zien we in later ontwikkelde vakgebieden, zoals de bestuurs- en de bedrijfskunde.
2. Een specifieke inspiratiebron werd in de sociale wetenschappen gevormd door het traditionele cultureel-antropologische onderzoek van één dorp of nederzetting (het werk van Bronislaw Malinowski, Margaret Mead en vele anderen).
3. Het onderzoek van de sociologische Chicago School. De traditie van het antropologische veldwerk werd hier toegepast op de moderne maatschappij in de directe omgeving van de universiteit. Denk aan *Street Corner Society* (Whyte, 1941), *The Jack Roller* (Shaw, 2de druk 1966), *The Taxi Dance Hall* (Cressey, 1932), *Boys in White* (Becker et al., 1961) en vele andere monografieën. In deze traditie is het niet altijd duidelijk dat een algemeen verschijnsel, en niet de lokale setting zelf, het centrale aandachtspunt van het onderzoek vormt.
4. In de politicologie heeft de inspiratie door de geschiedwetenschap geleid tot een sterke case study-traditie, die later gedeeltelijk is vervangen door meer extensieve gedragswetenschappelijke methoden. Discussies tussen aanhangers van de case study-methode (één case) enerzijds en die van de comparatieve (enkele cases) en 'correlatieve' (vele cases) methoden anderzijds maken echter nog steeds deel uit van het discours.
5. Uit de psychologie zijn de studies van Freud en andere analytici bekend. Later heeft op tal van terreinen, met name op dat van de persoonlijkheids- en de klinische psychologie, het onderzoek van individuele personen ('cases') zich ontwikkeld.

6. Meer recentelijk levert het onderzoek van cases op allerlei velden (bijvoorbeeld in de zorgsector, het bedrijfsleven, de sport) sterke impulsen aan deze methode van onderzoek. De case study wordt hier niet als een zwaktebod gezien zoals in sommige contreien, maar is een van de populairste strategieën voor onderzoek.

1.4 METHODOLOGISCH UITGANGSPUNT

In discussies over case studies, bijvoorbeeld als het gaat om de resultaten van een of ander evaluatieonderzoek, worden vaak onjuiste argumenten gehanteerd om het belang ervan te accentueren of, omgekeerd, om juist de irrelevantie van het gedane onderzoek te benadrukken. De kennis die nodig is om de case study goed te kunnen plaatsen tussen andere wetenschappelijke strategieën ontbreekt daarbij nogal eens. In onderzoeksrapportages wordt vaak onvoldoende duidelijk gemaakt welke toegevoegde waarde case studies kunnen hebben na een eerder uitgevoerde enquête, of andersom. Veel onderzoekers vinden het moeilijk om conclusies uit hun case te trekken, terwijl dit bij extensief onderzoek veel gemakkelijker lijkt te gaan (vgl. Yin, 1993: 70). Case-onderzoekers lijken er vaak van uit te gaan dat beschrijvingen en interviewverslagen voor zichzelf spreken (vooral dan wanneer allerlei *quotes* uit interviews en dergelijke voor illustratieve doeleinden worden vermeld). Een en ander hangt samen met een te geringe aandacht voor de specifieke probleemstelling van het onderzoek.

Bovendien is de aard van case studies er niet duidelijker op geworden, doordat binnen de sociale en beleidswetenschappen het karakter van case studies de laatste decennia sterk is veranderd. Terwijl vroeger het fundamentele onderzoek via een kwalitatieve, explorerende aanpak de toon aangaf, is de laatste jaren de aandacht verschoven naar praktijkgericht onderzoek,⁸ dat meestal zowel kwalitatieve als kwantificerende elementen bevat.

In de meeste methodologische tekstboeken vind je een scherpe kloof tussen 'de (natuur)wetenschappelijke methode' en 'de case study-methode'. De 'natuurwetenschappelijke methode' wordt dan verder ingevuld als 'de kwantitatieve methode', de 'statistische methode' of de 'hypothetico-deductieve methode', of ook wel als 'het spreken in de variabelentaal', terwijl case studies worden getypeerd als holistisch en kwalitatief. Men gaat ervan uit dat methoden voor intensief onderzoek geheel anders zijn dan die voor extensief onderzoek.

Kijken we eerst eens naar het onderscheid tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Is een case study per definitie kwalitatief, dat wil zeggen, vinden de analyse van data en de rapportage alleen in woorden plaats en worden er dus geen tabellen en getallen gebruikt?⁹ Nee, de meeste rapportages van case studies bevatten ook enkele kwantificerende elementen.

Dit is in de eerste plaats het geval als binnen een case een groot aantal subeenheden wordt onderscheiden (zoals binnen een organisatie de werknemers van verschillende afdelingen), waarvan allerlei gegevens statistisch kunnen worden verwerkt.

In de tweede plaats heeft zich de traditie van de *single subject research* in de psychologie, psychotherapie en dergelijke voortgezet in tijdreeks-onderzoek, dat eveneens een sterk kwantificerend karakter heeft. Ook de politicologische interesse voor case studies is altijd op kwantificering van relaties gebaseerd geweest. De voorkeur voor generaliseerbaarheid en systematisering van het onderzoek teneinde vergelijkbaarheid te bereiken, heeft tot sterk kwantificerend onderzoek geleid.

Samenvattend: in de meeste case studies, zoals die van een organisatie of een lokaal verschijnsel, worden wel getallen gebruikt, bijvoorbeeld wanneer vanuit allerlei bestaande documenten de achtergronden worden geschetst. Het al dan niet gebruiken van getallen, van kwantificering, kunnen we dus moeilijk als een onderscheidend criterium zien.

Maar ook meer in het algemeen lijkt het noodzakelijk om de hiervoor geschetste overdreven tegenstelling wat te matigen. Daarom benadrukken we een gemeenschappelijke methodologische basis voor case studies en andere onderzoekstypen. Aan dit boek ligt het eenvoudige kentheoretische principe ten grondslag dat intensief en extensief onderzoek in de sociale wetenschappen elkaar eerder aanvullen dan dat zij elkaar uitsluiten. In dit kader past hoofdstuk 2 over de centrale rol van probleemstellingen in onderzoek en over de gemeenschappelijke achtergrond van alle onderzoek in de empirische cyclus (2.2.3). In dit kader passen ook de relatie tussen theorie en data (hoofdstuk 4) en de bespreking van kwaliteitscriteria (hoofdstuk 5).

In de sociale en gedragswetenschappen overheerst nu eens de intensieve benadering, dan weer die van de extensieve aanpak.¹⁰ In diverse hedendaagse sociale wetenschappen, zoals de sociologie, ligt momenteel een vrij sterke eenzijdige nadruk op de extensieve, grootschalige enquête.

Een van de oorzaken van het gebrek aan evenwicht is dat een extensieve benadering zich gemakkelijk leent voor computerverwerking van de data. Multivariate analyse en statistiek hebben, mede door de beschikbaarheid van snelle computers, een enorme vooruitgang geboekt. Tegelijkertijd echter worden de hedendaagse sociale wetenschappen geconfronteerd met veel problemen die niet via extensief onderzoek opgelost kunnen worden.¹¹ Het is daarom dat, vooral in het praktijkgerichte onderzoek, een onderstroom van intensieve benaderingen steeds belangrijker wordt. Op verschillende maatschappelijke velden is het intensieve onderzoek zelfs gaan domineren. In de laatste decennia van de twintigste eeuw krijgt veelal een combinatie van intensief en extensief onderzoek de overhand, vooral in het praktijkgerichte onderzoek in de onderwijs- en zorgsector, en in het bedrijfsleven. Dit wordt de *mixed-method approach* genoemd (zie 8.2).

1.5 DEFINITIE

We komen tot een scherpere omlijning. Case studies zijn lastig om te definiëren als een onderzoeksstrategie, omdat een typologie van strategieën meestal gebaseerd is op het gebruik van bepaalde databronnen. Bij een case study ligt echter, zoals het woord zegt, het accent op het bestuderen van een verschijnsel bij één eenheid of enkele eenheden; een case study is in principe combineerbaar met bijna alle vormen van dataverzameling en daardoor moeilijk te plaatsen in een opsomming van strategieën. Je kunt een case study op verschillende manieren definiëren, waarbij de ene definitie breder is dan de andere.¹² Wij geven de voorkeur aan een definitie waarin die eigenschappen genoemd worden die bij de *meeste* case studies een rol spelen. We voegen dat woordje *meeste* toe bij verschillende van de genoemde kenmerken om aan te geven dat die eigenschap niet per se altijd aanwezig is. Dit leidt er ook toe dat de vraag of een bepaald onderzoeksproject nu een case study is of niet soms niet erg zinvol is.

Een case study betreft het onderzoek van een sociaal verschijnsel

1. dat uitgevoerd wordt binnen de grenzen van één specifiek sociaal systeem of binnen de grenzen van een klein aantal van die sociale systemen (de cases), zoals mensen, organisaties, groepen, lokale settings of nationale staten waarin zich dat verschijnsel afspeelt;
2. in de natuurlijke omgeving van de case;

3. door het proces of verschijnsel gedurende een bepaalde periode te volgen of door achteraf informatie te verzamelen over hoe die ontwikkeling gedurende een bepaalde periode is geweest;
4. waarbij de onderzoeker de aandacht richt op het beschrijven en verklaren van processen die zich afspelen bij mensen die in dat proces betrokken zijn, tezamen met hun waarden, verwachtingen, percepties, opinies, hulpbronnen, beslissingen en gedragingen, alsmede de beschrijving en verklaring van processen in sociale instituties;
5. en waarbij de onderzoeker, aanvankelijk geleid door een brede probleemstelling, de verkregen gegevens continu exploreert en pas na enige tijd meer precieze probleemstellingen formuleert, daarbij openstaand voor onverwachte aspecten van het verzamelde materiaal en afziend van tevoren vastgelegde onderzoeksprocedures en operationalisaties;
6. waarbij verschillende databronnen worden gebruikt, in volgorde van belangrijkheid: documenten, interviews met informanten en (participerende) observatie van gedrag;
7. en waarin, optioneel, in de laatste fase van een praktijkgericht onderzoek, de onderzoeker alle betrokkenen uitnodigt voor een debat over hun subjectieve perspectieven, om hen met de voorlopige onderzoeksconclusies te confronteren en hun reactie daarop te vragen, maar ook om de onderlinge sociale relaties te verbeteren en de 'neuzen dezelfde kant op te krijgen'.

Dit is een heel brede definitie. Misschien te breed? Wat wordt er eigenlijk uitgesloten? Uitgesloten wordt natuurlijk in de eerste plaats allerlei extensief onderzoek, waarvan de gestandaardiseerde enquête het belangrijkste voorbeeld is. In zo'n enquête worden veel personen benaderd als ten opzichte van elkaar 'losse' individuen, meestal op één bepaald moment, waarbij maar één soort data (verbale reacties op vragen) wordt gebruikt. Ook uitgesloten is een enquête als die zich afspeelt binnen één gesloten sociaal systeem, zoals een dorp. Sommige methodologen zouden hier ook van een case study spreken, vooral als dat dorp is gekozen uit een grotere verzameling dorpen waarover de onderzoeker iets wil zeggen. Maar hier betekent het etiket 'case study' dat alleen maar uit praktische overwegingen de enquête tot één dorp beperkt is; alle andere kenmerken van de enquête zijn typerend voor het standaard extensieve onderzoek. Vanuit een puur formeel gezichtspunt zou je ook een onderzoek naar normen en waarden in Frankrijk een case study kunnen noemen, vooral als je conclusies wilt trekken over het bredere domein van West-Europese landen.

Maar dit gebruik van het etiket *case study* heeft niets te maken met de definitie van een case study zoals hiervoor gegeven.

*Als we case studies zien als vorm van 'intensief onderzoek' en we focus-
sen op percepties, interacties en beslissingen van mensen, geven we een
duidelijke inhoud aan de sociaalwetenschappelijke onderzoeksstrategie
'case studies'. Dit in tegenstelling tot een puur formele opvatting, waar-
bij een case study letterlijk betekent het onderzoek van één geval, tegen-
over andere benaderingen waarbij veel gevallen worden onderzocht.*

Je zou beide standpunten kunnen combineren en beweren dat een of ander onderzoeksproject (zoals die enquête in Frankrijk) zowel een enquête als een case study is. Vanwege de duidelijkheid vermijden we een dergelijk gebruik van termen liever.

Ook uitgesloten zijn laboratoriumexperimenten en simulatiestudies, omdat daarbij manipulatie van kenmerken optreedt, en isolatie van de omgeving. Strikt genomen sluit onze definitie ook de twee sterke tradities uit die we eerder besproken hebben: de psychotherapeutische traditie die focust op individuen en de politicologische traditie waarbij de eenheden meestal gevormd worden door landen. Als we wat minder strikt zijn, door enkele van de kenmerken van een case study buiten beschouwing te laten, kunnen we deze stromingen echter eveneens binnen onze definitie laten vallen en dus als case studies bestempelen.

1.6 ASPECTEN VAN DE DEFINITIE: NADERE TOELICHTING

Ad 1 Eén case of een beperkt aantal cases

De aanduiding *case study* wordt tegenwoordig niet alleen gebruikt als er één case wordt bestudeerd, maar ook als er van een (beperkt) aantal cases sprake is. 'Beperkt' wil zeggen dat er zelden meer dan vier of vijf cases worden onderzocht; er zijn echter uitzonderingen waarbij het aantal cases tot enkele tientallen kan oplopen, vooral als het gaat om individuele personen. In de politicologie werd aanvankelijk scherp onderscheiden tussen de 'non-comparatieve' of 'case studies' (beperkt tot $N = 1$) en 'the comparative method' waarin méér dan één case betrokken is (Lijphart, 1971; Eckstein, 1975; George, 1979). Deze laatste werd later ook wel de 'case-oriented comparative method' (Ragin, 1987) genoemd, en nog wat later de 'diversity-oriented method' (Ragin, 2000). We moeten echter bedenken dat het in alle onderzoek aankomt op *vergelijking*, ook als er slechts van één case sprake is; impliciet wordt dan veelal vergeleken met

een soort 'standaard' of met een ideaal geval of met de case zelf in een eerder stadium van de ontwikkeling. Terecht is dit onderscheid de laatste jaren wat uit de aandacht verdwenen. Wij maken, waar dit nodig is, alleen het eenvoudige onderscheid tussen *enkelvoudige case studies* ($N=1$) en *meervoudige case studies* ($N>1$).¹³

Ad 2 Natuurlijke omgeving

De case wordt onderzocht in de natuurlijke omgeving, omdat soms tevoren vaak nog niet duidelijk is hoe het verschijnsel qua ruimte en tijd afgebakend kan worden. Met andere woorden: we weten nog niet welke eigenschappen van de omgeving relevant zijn en dus moeten worden meegenomen in het model dat we van het verschijnsel maken en welke eigenschappen weggelaten kunnen worden. Het verschijnsel kan dus nog niet van de context waarin het voorkomt geïsoleerd worden. Met het bestuderen van een verschijnsel in zijn natuurlijke omgeving willen we zeggen dat de onderzoeker dus niet 'individen via een vraaggesprek losrukt uit hun context' of in een laboratorium met enkele bekende variabelen een bepaald sociaal proces modelleert.

'Natuurlijke omgeving' wil niet per se zeggen dat de onderzoeker 'participerend observeert'. In de ogen van velen valt de case study vrijwel samen met het 'veldonderzoek' zoals we dat uit de culturele antropologie kennen, soms ook wel als 'participerende observatie' aangeduid. Er bestaan case studies waarin nauwelijks of niet wordt geobserveerd en er zijn er vele waarin niet participerend wordt geobserveerd. Ook een bureauonderzoek kan een case study zijn (bijvoorbeeld de berichtgeving over de aard en omvang van de foto's over een bepaald delict in verschillende kranten). Ook van klinische $N=1$ -studies, waarbij een patiënt of een cliënt in een ziekenhuis, laboratorium of spreekkamer bestudeerd wordt, kun je niet zeggen dat er van een natuurlijke situatie sprake is.

Box 1.4

Een ingewikkeld verschijnsel in een open sociaal systeem zoals dat genoemd in Box 1.1 is iets geheel anders dan die welke we ontmoeten in onze fysieke of natuurlijke omgeving. Als thuis een lamp niet wil branden, hebben we aan drie verschillende verklaringsmogelijkheden genoeg: een kapotte lamp, een kapotte schakelaar of een of ander los contact. Elk van deze verklaringen kan simpel experimenteel opgelost worden. Kenmerken van het huis of de verdere omgeving zijn niet relevant. Met een breed probleem uit de sociale wetenschappen, zoals de relaties tussen autochtonen en allochtonen in een woonwijk, vraag je je altijd af of dit nu specifiek voor deze woonwijk is of voor deze stad. Of is het vergelijkbaar met problemen in andere steden in Nederland of zelfs met andere West-Europese immigratielanden? Of hebben we te maken met een spanning tussen heel specifieke etnische subgroepen, die altijd moeilijkheden veroorzaken als ze met elkaar in contact komen? Speelt de lokale pers een rol of zijn het de nationale media die relletjes stimuleren? Wat zijn de referentiegroepen (of: culturen) van de betrokkenen? De relevantie van eigenschappen van bredere contexten is aan het begin van het onderzoek allerminst duidelijk.

Ad 3 Gedurende een periode

De continue 'monitoring' bij een case study verschilt sterk van de één-momentmeting bij een enquête. Dat blijft zo wanneer we de case study vergelijken met een enquête die na enkele jaren herhaald wordt (een zgn. *panel study*). Gewoonlijk kunnen we namelijk binnen een case study niet enkele duidelijke verschillende meetmomenten onderkennen, maar worden gedurende een bepaalde relevante periode (bijvoorbeeld een jaar), beginnend met het tijdstip waarop een innovatie in een organisatie wordt geïntroduceerd (als dat het verschijnsel is dat je wilt bestuderen) en op onregelmatige tijdstippen (bijvoorbeeld gedurende enkele perioden van elk tien dagen) waarnemingen gedaan. Onderzoek waarin diverse relevante variabelen elk op verschillende momenten gemeten worden en waarin incidentele veranderingen in de omgeving kunnen worden vastgelegd, biedt veel voordelen boven een eenmalige survey, zeker ook waar bijvoorbeeld *time-lags* bij de invloed van de ene variabele¹⁴ op de andere in het geding zijn. We krijgen een beter inzicht in de samenhang van opeenvolgende gebeurtenissen en toestanden met 'longitudinaal onderzoek' dan met de gebruikelijke 'dwarsdoorsnede' of transversale (= 'cross-sectioneel', één-moment) benaderingen (zie Box 6.2).

Ad 4 Sociale interactie

Om sociale processen te beschrijven en te verklaren geeft de case study ons een unieke gelegenheid om te focussen op *sociale interactie* en de *betekenis* die participanten in het bestudeerde systeem aan elkaar en aan elkaars handelingen verlenen; en, voor zover het praktijkgericht onderzoek betreft, op feitelijke en gepercipieerde *knelpunten* en hun *oplossingen*. Een centrale plaats wordt ingenomen door het onderzoeken van de *multiple realities*: de verschillende en soms zelfs tegengestelde visies die betrokkenen in een sociaal systeem hebben op, en de interpretaties die zij geven van, de gebeurtenissen. In de sociale psychologie wordt ‘het verhaal’ van de betrokkene een ‘account’ of *narrative account* genoemd. De betekenisverlening door de onderzochten is overigens nogal eens moeilijk te achterhalen (kinderen, mentaal gehandicapten, gebruikers van een andere taal). Verder moeten we beseffen dat de uitlatingen van onderzochten niet de enige basis vormen om op te bouwen! Deze aspecten van het onderzoek worden uitgewerkt in 2.2.1 en 4.3.

Ad 5 Aanvankelijk brede probleemstelling

Zoals in elk onderzoek zijn we gericht op de oplossing van de onderzoeksvraag, de probleemstelling. In de grote meerderheid van de case studies start de onderzoeker met een tamelijk breed geformuleerd probleem en soms nog vage vragen. Als je weinig van het object van onderzoek afweet, kun je nu eenmaal geen precieze vragen stellen. Meestal ontwikkelt zich de brede beginvraag al doende tot één of meer precies geformuleerde onderzoeksvragen. In de meeste case studies start de onderzoeker met een zo groot mogelijke openheid tegenover de te onderzoeken zaken, waardoor men zich openstelt voor onverwachte of nieuwe ontdekkingen.¹⁵ Dit leidt tot een explorerende aanpak in het meeste case-onderzoek (zie 2.2.3).¹⁶ Maar nu en dan is er een case study te vinden waarin met een precieze vraag wordt begonnen of zelfs waarin gestart wordt met een te toetsen hypothese (zie 2.2.2).¹⁷ Deze laatste vereist een allesbehalve explorerende aanpak.

Ad 6 Verschillende databronnen

Er is echter niet altijd sprake van én documenten én interviews én observatie. De mogelijkheid om te observeren en te ondervragen maakt de case study overigens wel exclusief geschikt voor het onderzoeken van hedendaagse verschijnselen, dit in tegenstelling tot een historische studie die om verschijnselen uit het verleden te onderzoeken alleen gebruik kan maken van documenten (of, als het verschijnselen uit het recente verleden betreft, van *oral history*). Vooral in het organisatieonderzoek, waarbij

we een bestaande situatie proberen te begrijpen door het ontwikkelingsproces te beschrijven aan de hand van documenten en/of interviews met betrokkenen, maar ook op macro- en microniveau, worden retrospectieve case studies wel uitgevoerd. Het stellen van retrospectieve vragen kan ons inzicht verschaffen in wat er vroeger gebeurd is, maar ook in de percepties die mensen achteraf hebben van het gebeurde. Echter, afgezien van het feit dat we niet altijd weten welke vragen we precies moeten stellen of zelfs niet weten wie we daarvoor moeten hebben, zijn antwoorden op retrospectieve vragen in het algemeen tamelijk onbetrouwbaar. Als het enigszins mogelijk is, verdient het verzamelen van gegevens *tijdens het proces* de voorkeur.

Ad 7 Debat met betrokkenen

Soms kenmerken case studies zich doordat de onderzoeker zijn/haar voorlopige beschrijvingen en interpretaties bespreekt met enkele onderzochten, die correcties en aanvullingen kunnen aanbrengen. Men spreekt in dit verband van *member checks*.

In bepaalde vormen van praktijkgericht onderzoek van organisaties wordt nog een stap verder gegaan. Wanneer ontdekt wordt dat verschillende belangengroepen uiteenlopende visies hebben, rekent de onderzoeker het zich vaak tot zijn/haar taak om 'de neuzen dezelfde kant op te krijgen'; dat impliceert dan uitvoerige besprekingen met de betrokken groepen, waarin alle visies uitvoerig op tafel komen, ten opzichte van elkaar bijgesteld worden, enzovoort. Vaak is zo'n agogische component verbonden aan een case study, zoals voor kwalitatief onderzoek in het algemeen geldt. Een en ander past in de klinische traditie, één van de historische oorsprongen van case studies. Wij beperken ons in dit boek echter tot *onderzoek* en laten een eventuele agogische component buiten beschouwing.

1.7 EEN HOLISTISCHE AANPAK?

Vaak wordt aan een definitie van case study een zinsnede toegevoegd die het holistische karakter moet benadrukken:

"The case study (...) is a way of organizing social data so as to preserve the unitary character of the social object being studied." (Goode & Hatt, 1952)

Case studies: wat, wanneer en hoe?

“Case studies are those research projects which attempt to *explain (w)holistically the dynamics of a certain historical period of a particular social unit.*” (Stoecker, 1991)

“(…) zodanig dat de *verwevenheid van relevante factoren behouden blijft.*” (Hutjes & Van Buuren, 1992)

Daarmee wordt eigenlijk gezegd dat gedragingen van mensen en sociale verschijnselen in het algemeen op een gecompliceerde manier bepaald worden door oorzaken van velerlei aard, waardoor eenvoudige causale modellen zoals gebruikelijk bij de analyse van enquêtegegevens niet vol-
doen.

“In most variable-oriented work, investigators begin by defining the problem in a way that allows examination of many cases (conceived as empirical units or observations; then they specify the relevant variables, matched to theoretical concepts; and finally they collect information on these variables, usually one variable at a time – not one case at a time. From that point on, the language of variables and the relations among them dominates the research process. The resulting understanding of these relations is shaped by examining patterns of covariation in the data set, observed and averaged across many cases, not by studying how different features or causes fit together in individual cases. *The alternative case-oriented approach places cases, not variables, center stage.*” (Ragin, 1992: 5)

Illustratief is ook het volgende gemopper bij de analyse van enquêtedata:

“(…) the person disappears from the analysis, which instead merely compares traits. The person who is recorded on a polling schedule is not only dissolved by becoming a set of traits individually tabulated; he almost fails to exist from the beginning by virtue of the narrow range of the data concerning him.” (Goode & Hatt, 1952: 331 e.v.)

De volgende treffende formulering van de klinisch psychologen Gordon en Shontz (1990) raakt de kern:

“A suitable guideline [in a case study, PGS] is to formulate the research problem by stating: ‘I wish to study a person who ...’ and following that with a description of the condition, experience or circumstances of interest. (The obvious contrast is with the classical formulation: ‘I wish to test the hypothesis that ...’). Next should come a specification of the reasons why the

study is important. For example, I wish to study a person who is adapting to the prospect of dying from a terminal illness, because facing death is a universal problem, and what I learn about that person will reveal one of many ways to experience and deal with it. Knowing in detail how one person does so will open up possibilities for studying how other persons deal with it and eventually for discovering which aspects are universal, which differ as a function of general characteristics of people (traits, values, motives, aptitudes and abilities) and which are idiosyncratic. Used appropriately, such knowledge will promote understanding among counselors and give guidance to others who face similar problems in the future.”

Het kernidee achter het holisme is dat verandering van een bepaald element of deel, of score op een variabele, mogelijk de betekenis of de rol van het geheel kan beïnvloeden. Kijk naar de vraag waarom sommige ouders hun kinderen naar een bijzondere school sturen en andere ouders niet. De betekenis van het sturen van je kind naar een bijzondere school kan verschillen tussen ouders met een hoge en ouders met een lage sociaaleconomische status; de betekenis van een hoog of laag ambitieniveau voor je kinderen kan verschillen voor ouders die zeer gesteld zijn op ‘witte’ scholen versus ouders die hun kind liever naar een gekleurde school sturen. Vanuit statistisch oogpunt verschillen ouders met een hoge status, sterke ambitie en een voorkeur voor gekleurde scholen maar in één opzicht van ouders met een hoge status, sterke ambitie en een voorkeur voor witte scholen, maar tussen beide groepen kan een wereld van verschil liggen (Ragin, 1990). In principe heeft elk scorepatroon op de combinaties van deze – en nog meer relevante variabelen – een eigen betekenis die afwijkt van elk van de andere. Je mag dergelijke variabelen dus niet als ‘los’ van elkaar beschouwen en behandelen. Deze uitgangspunten zijn gemakkelijk te herkennen in veel pleidooien voor intensief onderzoek,¹⁸ maar werden in de hoofdstroom van het moderne sociaal-wetenschappelijke onderzoek tot voor kort nog moeilijk geaccepteerd. De strijd tussen de ‘variabelentaal’ en de ‘typologische benadering’ is overigens zo oud als de wetenschap. In deze context wordt wel gerefereerd aan een ‘Galileïsche benadering’ versus een ‘Aristotelische benadering’ (vgl. Swanborn, 1973: 12; Kent, 2009).

Het denken in termen van variabelen heeft ook de sociale wetenschappen in betrekkelijk korte tijd heel ver gebracht. Maar er zijn grenzen aan de mogelijkheden van de gebruikelijke analysetechnieken. Variabelen kunnen in hun werking vaak niet als los van elkaar worden beschouwd; verbanden tussen variabelen zijn veelal niet lineair. Kritiek op de gebruikelijke benaderingen is uitgebreid verwoord door onder meer

Lieberson (1985) en Ragin (2008). In het intensieve onderzoek wordt de nadruk gelegd op een typologische aanpak, waarin de onderzocht 'case' als één geheel wordt beschouwd en de term variabelen soms zelfs geheel vermeden wordt. Een praktische aanpak van een analyse in meer typologische/holistische zin wordt beschreven in 5.2.2.

Een inmiddels wat achterhaalde betekenis van 'holistisch' is dat onderzoekers in 'de hele mens' of in een complete beschrijving van alle ins en outs van een sociaal systeem of een sociaal verschijnsel geïnteresseerd zijn. Onderzoekers die 'het holistische karakter' van een case benadrukken, zien over het hoofd dat bij elke case er een hele stoet van specifieke factoren en omstandigheden is die de onderzoeker liever buiten beschouwing wil laten, die hij/zij althans in de analyse wil scheiden van de relevante kenmerken van het te onderzoeken verschijnsel en de *algemene* factoren die daarop invloed uitoefenen. Althans (en dat is overwegend het geval), wanneer de onderzoeker niet zozeer idiografisch als wel in algemene, generaliseerbare verschijnselen geïnteresseerd is. Een onderzoeker maakt altijd een selectie, kijkt met een bepaalde bedoeling, reduceert de complexe werkelijkheid tot hetgeen met het oog op de oplossing van de probleemstelling van belang lijkt te zijn. Daarbij kunnen vergissingen gemaakt worden: sommige zaken worden waargenomen die niet relevant blijken, terwijl andere in eerste instantie over het hoofd worden gezien. Zolang holisme op een nogal vage wijze gezien wordt als 'alles hangt met alles samen' komen we er geen stap verder mee en wordt een verstandig analytisch denken over de werkelijkheid geblokkeerd.

Wanneer met een holistische visie er echter de nadruk op wordt gelegd dat men oog moet hebben voor de grenzen en het soms misleidende karakter van een analyse in termen van 'losse' variabelen en dat het goed is te experimenteren met 'complexen' van variabelen, is dit toe te juichen. Wanneer over het holistische karakter van case studies wordt gesproken, moet er vooral ook aan gedacht worden dat een case study veelal wordt verricht omdat het te onderzoeken verschijnsel zich nog niet laat isoleren van de context: we weten eenvoudig nog niet welke variabelen relevant zijn om in het onderzoek te betrekken en welke niet. In zo'n situatie lijkt het een verstandige strategie om niet te selectief te zijn in de keuze van variabelen. Dat wil dus niet zeggen dat we als een ongericht projectiel 'alles' waarnemen (als dat al mogelijk zou zijn). Gebruikmaken van wat aan theoretische kennis of inzichten van collega's bruikbaar is, is altijd efficiënt.

Een pleidooi voor een holistische benadering dient naar onze mening dan ook gezien te worden als een waarschuwing tegen:

- een te snel of al te gemakkelijk losmaken van een verschijnsel van de context waarin het zich afspeelt;
- de meestal ongefundeerde aanname dat variabelen als los van elkaar staand kunnen worden beschouwd en dat er bijvoorbeeld geen plaats is voor statistische interactie van allerlei onafhankelijke variabelen of voor niet-lineaire verbanden;¹⁹
- een voorbijgaan aan het feit dat mensen betekenissen geven aan gebeurtenissen, feiten, anderen om hen heen, en dat deze betekenissen uiteenlopen en in de loop van een sociaal proces kunnen veranderen.

1.8 SAMENVATTING

Het zal inmiddels duidelijk geworden zijn dat wij in dit boek over de case study als sociaalwetenschappelijke strategie iets specifiekers bedoelen dan de betekenis die het begrip case studies in het dagelijkse spraakgebruik heeft gekregen. Als je googlet naar *case studies*, springt vooral de marketingbetekenis eruit. Of je nu zonnepanelen, vorkheftrucks of een softwaresysteem wilt verkopen, vaak wordt gebruikgemaakt van een opsomming van voorbeelden van afnemers die in verschillende situaties het product toepassen, waaruit je kunt opmaken ‘hoe klanten onze service ervaren’. Daarnaast zijn er vooral veel uitgewerkte voorbeelden uit de technische wetenschappen. Ten slotte spelen case studies een grote rol binnen allerlei opleidingen.

Toch is er iets gemeenschappelijks: het verhelderen of vervangen van theoretische, abstracte, technische, moeilijke taal of saaie opsommingen door enkele concrete voorbeelden die de lezer gemakkelijk herkent. Door hun levendigheid en leesbaarheid kan de lezer op een efficiënte wijze vat krijgen op de materie en geleidelijk aan inzicht opbouwen. Er zijn auteurs die het standpunt huldigen dat je pas een deskundige op je vakgebied kunt worden als je je achtereenvolgens verdiept in een groot aantal elk op zich contextgebonden cases, méér dan wanneer je zou starten met het leren van algemene, contextonafhankelijke, theorie. De lezer herkent hierin de filosofie van het probleemgestuurde onderwijs en de opzet van het realistisch rekenen. Het is duidelijk dat een en ander tot overdrijving kan leiden en soms zelfs tot evident onjuiste praktijken. Er zijn altijd minstens twee kanten aan de zaak en het een kan niet zonder het ander. Binnen de sociale wetenschappen krijgt het begrip case study een heel specifieke invulling, zoals in dit hoofdstuk is gebleken. Maar de algemene betekenis in de zin van ‘van een voorbeeld kun je soms meer leren dan van een abstract verhaal’ blijft ook in onze aanpak van belang, omdat in de

huidige opleiding tot sociaalwetenschappelijk onderzoeker wel heel weinig is overgebleven van de persoonlijke kennismaking met de rijkdom en verscheidenheid van de maatschappelijke werkelijkheid.

Waar het, ten slotte, bij een case study om gaat kunnen we heel treffend samenvatten in het volgende citaat:

“There are two ways to learn how to build a house. One might study the construction of many houses – perhaps a large subdivision or even hundreds of thousands of houses. Or one might study the construction of one particular house. The first approach is a cross-case method (= extensieve aanpak, PGS). The second is a within-case or case study method.”²⁰

Een case betreft een specifieke instantie of manifestatie van het verschijnsel dat we gaan onderzoeken. Een case study kan gebaseerd zijn op één case (een enkelvoudige case study) of op verschillende cases (een meervoudige case study). Verder geldt dat bij een case study slechts één actor betrokken kan zijn, zoals een persoon, organisatie of lokale setting, maar dat meestal veel verschillende, met elkaar interacterende actoren optreden (zoals bij het bestuderen van een conflict tussen organisaties, een relletje waarbij hooligans, politie en omstanders betrokken zijn, of bij een verkeersongeluk).

Ruwweg kunnen drie tradities onderscheiden worden, al naar gelang het niveau:

Op het microniveau (psychologie, gezondheidsstudies, psychotherapie) bestaat de *single subject research*, die gericht is op verbetering van de gezondheidstoestand van de patiënt of het helpen van de cliënt. Terwijl dergelijk onderzoek vroeger soms als methodologisch weinig doordacht kon worden getypeerd, is tegenwoordig het meeste onderzoek gericht op een streven naar vergelijkbare data en het algemene streven naar het begrijpen en verklaren van een ziekte of afwijking en het vinden van een adequate behandeling.

Op het mesoniveau, zoals in de sociologie en de opvoedingswetenschappen, de bestuurs- en organisatiekunde en in de zorgsector, wordt het begrip case study gebruikt om onderzoek aan te duiden dat gericht is op een gedetailleerde beschrijving van, en begrip voor, een sociaal proces of verschijnsel, waarbij de betekenis die mensen geven aan hun percepties en gedragingen centraal staat.

Op het macroniveau wordt de aanduiding case studies gebruikt voor die onderzoeksprojecten die gericht zijn op causale relaties waarbij het aantal

eenheden van onderzoek klein is en ‘harde’ variabelen worden gebruikt, meestal nationale staten.

In dit boek richten we ons voornamelijk op het mesoniveau.

Een case study definiëren we als onderzoek naar een sociaal verschijnsel:

- in één, of slechts een handvol, manifestaties;
- in zijn natuurlijke omgeving;
- gedurende een bepaalde periode;
- die zich specifiek richt op gedetailleerde beschrijvingen van gedragingen, percepties, houdingen en interpretaties die allerlei categorieën van betrokkenen in het systeem aan elkaar, aan gebeurtenissen en aan het proces hechten;
- waarbij de onderzoeker start met een brede onderzoeksvraag over een sociaal proces en daarbij wel bestaande theorieën gebruikt, maar afziet van tevoren geheel vastgelegde procedures van dataverzameling, en altijd de ogen geopend houdt voor onverwachte informatie in de verzamelde gegevens, teneinde op een flexibele wijze de onderzoeksprocedures aan te kunnen passen;
- waarbij verschillende databronnen worden gebruikt (documenten, informanten, waarnemingsnotities).

Daarnaast wordt in een praktijkgericht onderzoek soms aan participanten in het systeem gevraagd te reageren op voorlopige onderzoeksresultaten en daarmee dus kennis te nemen van uiteenlopende zienswijzen van anderen. Via workshops en dergelijke kun je dan proberen om ‘de neuzen dezelfde kant op te krijgen’ en uiteindelijk de sfeer te verbeteren.

Met case studies bestuderen we heel uiteenlopende verschijnselen. De case study heeft haar eigen plaats in de galerij van sociaalwetenschappelijke onderzoeksstrategieën. Tezamen met die andere strategieën is de case study echter gebaseerd op een gemeenschappelijke methodologische basis. Dat een heldere kijk op deze positie te midden van de andere vaak ontbreekt, is een van de redenen geweest om dit boek te schrijven.

OEFENINGEN

- 1.1. Zoek naar een sociaal verschijnsel dat je, net zoals in Box 1.1, zowel op een intensieve als op een extensieve manier kunt onderzoeken. Stel voor beide een probleemstelling op. Werk in niet meer dan vijftien regels de voornaamste onderzoeksstappen uit.

- 1.2. In 1.2 worden zeventien voorbeelden gepresenteerd van verschijnselen die je via een case study kunt onderzoeken.
 - a. Definieer bij elk het niveau (micro-, meso- of macroniveau).
 - b. Geef voor elk voorbeeld een probleemstelling.
 - c. Kies voor elk van de probleemstellingen één of meer te bestuderen cases.
 - d. Met welke actoren heb je bij elk van deze cases te maken?
- 1.3. Zoek in een bibliotheek minstens twee monografieën op een beleidsterrein, niet meer dan tien jaar oud.
 - a. Waarom bestempel je deze monografieën als case studies?
 - b. Omschrijf het verschijnsel dat bestudeerd wordt en geef één of meer probleemstelling(en).
 - c. Noteer de geselecteerde cases en de actoren die bij elk betrokken worden. *Verderop, in de volgende hoofdstukken komen deze monografieën weer aan de orde, dus bewaar je notities.*
- 1.4. Loop in de gekozen monografieën de cases na om te zien of de gegeven definitie erbij past. In welke opzichten zijn de cases in overeenstemming met de definitie, in welke opzichten niet?
- 1.5. Gebruiken de auteurs op een of andere manier het idee van een holistische benadering? Hoe definiëren ze deze? Lijken hun argumenten jou van belang?
- 1.6. Er bestaan zeker voorbeelden van ‘bureauonderzoek’ die als case studies kunnen worden beschouwd. Als voorbeeld zou kunnen dienen een vergelijkend onderzoek naar de manier waarop verschillende kranten hun berichtgeving over een bepaald misdrijf vormgeven. Ga op basis van de door ons gegeven definitie na in welke opzichten een dergelijk onderzoek een case study is en in welke opzichten niet of minder.

KERNBEGRIPPEN

Case

Case study (definitie van ~)

Continue monitoring

Enkelvoudige en meervoudige case studies

Extensief onderzoek

Historische wortels van de case study
Holistische benadering
Intensief onderzoek
Member checks
Micro-, meso- en macroniveau
Natuurlijke omgeving
Sociaal verschijnsel of sociaal proces
Verwarring van verschijnsel en case

NOTEN

1. Deze twee begrippen zijn bekend geworden via de Engelse wetenschapsfilosoof Rom Harré (1979: 132-135). Een intensieve benadering wordt ook wel getypeerd als case-gebaseerd onderzoek, en een extensieve benadering als variabelen-gebaseerd onderzoek (Ragin, 1987), of ook wel als case studies versus statistisch geïntendeerd onderzoek.

2. De term *case study* of *case-study* duikt voor het eerst op in de Oxford English Dictionary van 1934, nadat begrippen zoals *case work*, *case record* en *case history* in het maatschappelijk werk en in de medische wetenschappen populair waren geworden.

3. Andere vormen van intensief onderzoek zijn onder meer participerende observatie, diepte-interviews, focusgroepen, kwalitatieve analyse van documenten en sommige 'natuurlijke experimenten'. Elk van deze vormen kan op zichzelf staan, maar kan ook deel uitmaken van een case study.

4. In antropologie-geïnspireerde onderzoeken is het veelal de lokale setting die de case vormt. Zo onderzoekt Sansone (L. Sansone, *Schitteren in de schaduw*, 1992) bijna uitsluitend via participerende observatie het verschijnsel overlevingsstrategieën bij Creoolse jongeren in Amsterdam, vooral in de Bijlmer. We beschouwen hier niet zijn (over de honderd!) informanten als evenzovele cases, maar gezien de focus van de onderzoeker op percepties, belevingen en gedragingen van zijn informanten zien we dit prachtige onderzoek als een case study, met de lokale setting, de Bijlmer, als 'case' waarbinnen het verschijnsel 'overlevingsstrategieën' onderzocht wordt. In een latere Leuvense dissertatie (A. Devillé, *Schuilen in de schaduw*, Kluwer 2008) worden daarentegen diverse databronnen gebruikt en ligt alleen in het gedeelte dat betrekking heeft op interviews met enkele tientallen illegalen de focus op 'the actor's perspective' en kunnen deze informanten eventueel als 'cases' worden beschouwd. Het boek als geheel is niet een case study, ook omdat het accent ligt op vergelijking van methoden en het over allerlei opvangorganisaties in geheel België gaat.

5. Bovendien zien we de 'intentie om te generaliseren' niet als een kenmerk van case studies dat in een definitie moet worden opgenomen. In hoofdstuk 2 werken we het verschil uit tussen onderzoek van cases 'dat op zichzelf staat' en *pars pro toto*-cases studies.